

Vonkajšie faktory prehlbujúce polarizáciu príjmov na Slovensku

Úvod

Pohľad na vonkajšie vplyvy na vývoj príjmovej polarizácie na Slovensku je širokospektrálny a je potrebné brať do úvahy aj určité faktory pôsobiace v minulosti. Tie priamo aj nepriamo súvisia s externými faktormi, ktoré vieme identifikovať aj v súčasnosti, keďže v podstate ide o kontinuálny vývoj určitého smerovania. Z relatívne rovnostárskej spoločnosti pred rokom 1989 sa za 25 rokov Slovensko zmenilo na spoločnosť, ktorá má jednu z najvyšších mier nezamestnanosti a chudoby v EÚ. K tejto transformácii prispelo množstvo zásadných systémových zmien, ktoré v rozhodujúcom zmysle vytvorili inštitucionálne podmienky pre rast príjmovej polarizácie.

V 90-tych rokoch privatizácia, štrukturálne reformy, liberalizácia spôsobili rast nezamestnanosti, ktorá je jednou z hlavných príčin chudoby a príjmovej polarizácie. Preorientovanie sa na exportnú ekonomiku posilnilo závislosť na externých faktoroch ako sú zahraničné trhy a kapitál. Zosilnel tlak globálnej konkurencie so všetkými svojimi následkami na príjmy a zamestnanosť. Prehĺbila sa závislosť na zahraničnom kapitály, pričom jeho lákanie bolo postavené na dostupnosti kvalifikovanej ale zároveň lacnej pracovnej sily.

Polarizáciu príjmov v SR v súčasnosti začínajú stále viac ovplyvňovať nové faktory, ktoré sú hlavne prírodného charakteru. Dramatické tempo zmien klimatických podmienok na Zemi, ktoré prekračuje všetky najpesimistickejšie modely vývoja, spolu s pretrvávajúcou ekonomickou krízou v mnohých krajinách a regiónoch, spolu s nestabilnou geopolitickou situáciou a narastajúcou konfrontáciou medzi mocnosťami, vytvárajú mimoriadne komplexný mix vplyvov, ktoré ovplyvňujú vývoj na Slovensku vrátane vývoja príjmovej polarizácie.

1 EXTERNÉ VPLYVY NA PRÍJMOVÚ POLARIZÁCIU V SR

Vonkajšie vplyvy na príjmovú polarizáciu môžeme rozdeliť do niekoľkých základných skupín:

1. Historické vplyvy – obdobie pred rokom 1989, transformácia a reštrukturalizácia hospodárskej štruktúry Slovenska po roku 1989
2. Vstup do nových medzinárodných inštitúcií
3. Vplyv zahraničného kapitálu na území SR
4. Globálna konkurencia
5. Nepriame vplyvy vo forme mediálnej dominancie neoliberalnej ideológie
6. Súvislosti zmien prírodných podmienok s príjmovou polarizáciou

Na tieto vplyvy sa v zásade môžeme pozeráť ako na vplyvy vonkajšieho a vnútorného spoločenského systému a vplyvy prírodného systému, teda systému stojaceho nad akýmkoľvek spoločenským systémom. Všetky tieto vplyvy sa vzájomne prelínajú a niekedy nie je jednoznačne možné označiť určité faktory za externé či. interné, resp. faktory minulé alebo súčasné.

Príjmová polarizácia sa v súčasnom období sa neustále prehlbuje. Pôsobia však aj protisily, ktoré môžeme povedať, čiastočne rýchlosť príjmovej polarizácie znižujú.

2 OBDOBIE PRED ROKOM 1989, TRANSFORMÁCIA A REŠTRUKTURALIZÁCIA HOSPODÁRSKEJ ŠTRUKTÚRY SLOVENSKA PO ROKU 1989

Spoločenské zmeny v roku 1989 v bývalom Československu vytvorili podmienky na zásadnú zmenu inštitucionálnej konštrukcie vtedajšej spoločnosti. Spoločnosť s nulovou nezamestnanosťou, s minimálnou mierou chudoby, nízkym zadlžením štátu a obyvateľstva, s nízkou príjmovou nerovnosťou a s relatívne malými regionálnymi rozdielmi sa začala radikálne meniť.

Postupné zmeny majetkových pomerov, ktorých hlavným motorom boli malá privatizácia, kupónová privatizácia a veľká privatizácia, vytvorili nové podmienky prerozdelenia príjmov. Malá privatizácia, ktorá začala už v roku

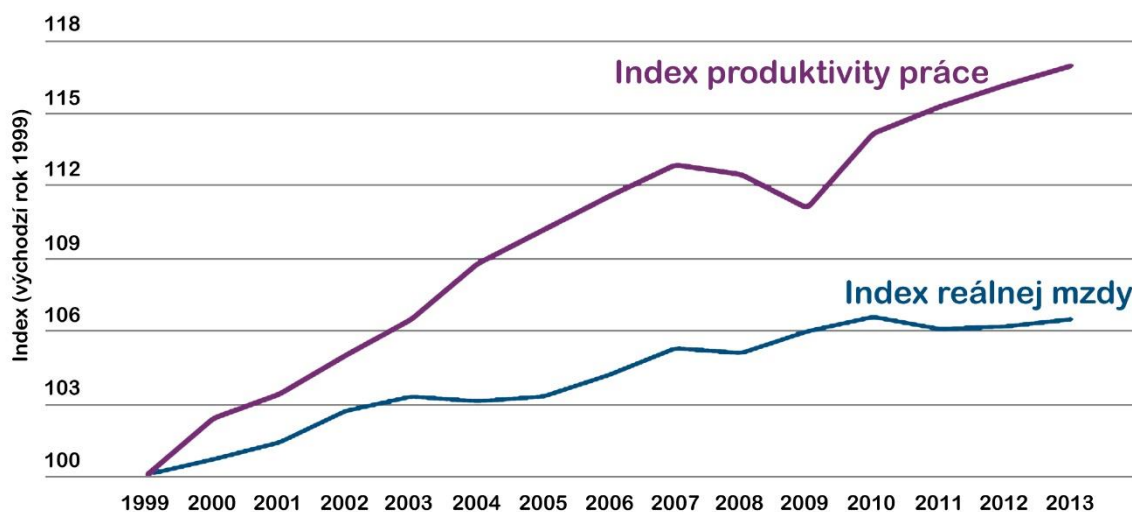
1990, mala za cieľ previesť štátne vlastníctvo na súkromné u podnikov a prevádzok malej veľkosti – maloobchodné predajne, autoservisy, rekreačné a hotelové zariadenia, reštaurácie, podniky služieb a podobne. V rovnakom čase bola zahájená kupónová privatizácia, kde vybraný počet štátnych podnikov bol transformovaný na akciové spoločnosti, pričom akcionármi sa stali občania, ktorí sa do kupónovej privatizácie zapojili. Na Slovensku to bolo viac ako 2,5 milióna občanov. Vznikli investičné privatizačné fondy, ktoré skupovali investičné podiely občanov a postupne dochádzalo k akumulácii a zmene majetkovej štruktúry podnikov. Takýmto spôsobom vznikla nová domáca vrstva vlastníkov kapitálu a začal sa proces príjmovej polarizácie v Slovenskej spoločnosti. Od roku 1994 prebiehala tzv. veľká privatizácia štátnych podnikov, ktorá prebiehala až do roku 2006. Sprivatizované boli takmer všetky veľké podniky, celý finančný sektor a časť strategických energetických podnikov. Veľká privatizácia znamenala postupný vstup veľkého zahraničného kapitálu, ktorý požadoval nové vlastné podmienky. Externé vplyvy na vývoj príjmovej polarizácie na Slovensku výrazne narástli.

Dramatická zmena vlastníckej štruktúry na Slovensku mala zásadný dopad na zmenu štruktúry príjmov a výdavkov štátneho rozpočtu. Zmena vlastníckej štruktúry priniesla aj zmenu štruktúry ekonomiky, s ktorou prišla vysoká nezamestnanosť, ktorá má rozhodujúci vplyv na príjmovú polarizáciu a chudobu, keďže vysoká nezamestnanosť tlačí nadol výšku príjmov z práce.

Privatizáciu štátnych podnikov na Slovensku požadovala vo svojich odporúčaní ako aj v podmienkach pri poskytovaní úverov aj Svetová banka, ktorá je jedným z hlavných nositeľov neoliberala politiky Washingtonského konsenzu. Rovnako Svetová banka kládla dôraz na to, aby krajiny vrátane Slovenska, udržiavali rast miezd pod hranicou rastu produktivity práce. To preložené do zrozumiteľného jazyka znamená rýchlejší rast príjmov z kapitálu ako rast príjmov z práce. Teda príjmy vlastníkov podnikov musia rásť rýchlejšie ako príjmy ich zamestnancov. Táto politika je rozhodujúcim faktorom pri raste príjmovej polarizácie.

Graf X.1

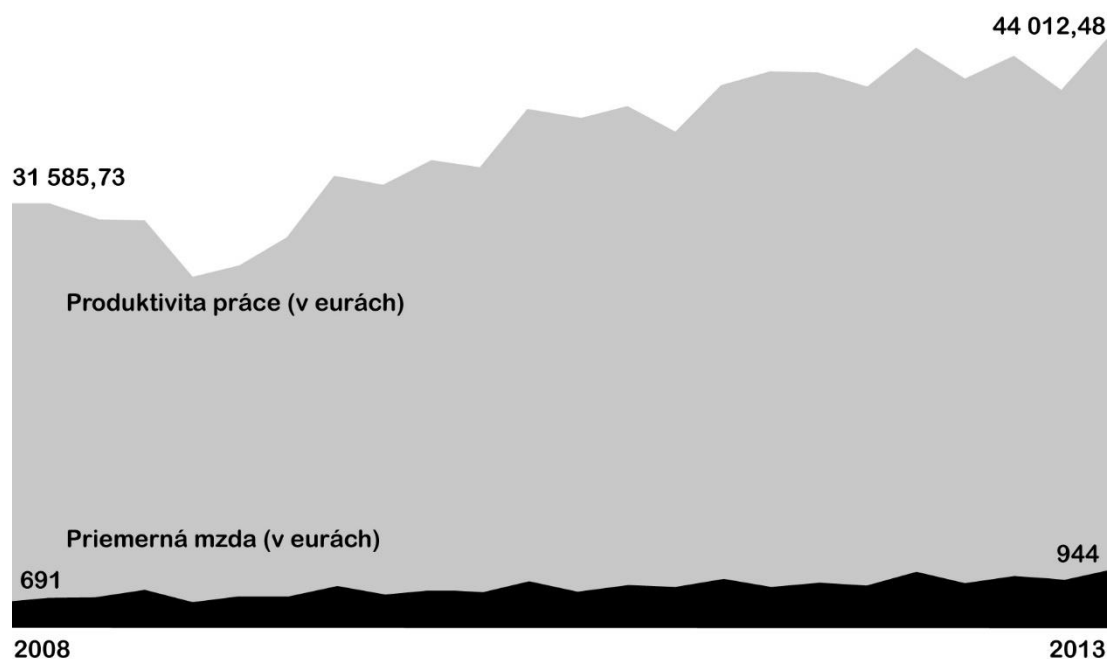
Index trendu rastu priemernej mzdy a trendu rastu produktivity práce v 36 rozvinutých krajinách v rokoch 1999-2013

Prameň: ILO Global Wage Database, ILO Trends Econometric Models, April 2014. Dáta dostupné na: www.ilo.org/gwr-figures

Graf X.2

Produktivita práce a priemerná mzda na Slovensku v období 2008 až 2013

Prameň: Hospodárske noviny, 23. 3. 2014. Dostupné na <http://hn.hnonline.sk/ekonomika-a-firmy-117/slovensko-dosiahlo-novy-rekord-v-produktivite-610165>.
 Dáta získané 20. 11. 2015.

Medzi ďalšie podmienky Svetovej banky pri úveroch pre slovenskú vládu boli okrem privatizácie štátnych podnikov a finančného sektora aj reštrukturalizácia podnikového sektora, zavedenie stropu pre štátne výdavky a určenie hornej hranice rozpočtového deficitu, obmedzenie použitia výnosov z privatizácie na zníženie štátneho dlhu. Napĺňanie týchto podmienok spôsobovalo okrem iného obmedzovanie sociálnych výdavkov, čo výrazne prispelo k prehĺbeniu príjmovej polarizácie. Tento vývoj Svetová banka privítala, nazývajúc ho v duchu orwellovskej tradície, racionalizáciou systému sociálneho zabezpečenia.

Svetová banka odporúčala a výrazne podporovala znižovanie daní pre firmy, privatizáciu zdravotníctva a privatizáciu dôchodkového systému. Tzv. druhý kapitalizačný pilier penzií prispel k deficitnosti sociálnej poisťovne, tými vznikol ďalší tlak na štátny rozpočet. Prvé vyplácané penzie po 10 rokoch existencie druhého piliera sú veľmi nízke a vzhľadom na fakt, že väčšina súčasných sporiteľov v druhom pilieri nedosahuje príjmy, ktoré by znamenali v starobe väčšie príjmy z druhého ako z prvého priebežného piliera, Slovensko pravdepodobne čaká vážny problém stareckej chudoby. Perspektíva ďalšieho prehľbovania príjmovej polarizácie je veľmi reálna aj vďaka tejto privatizácii penzijného systému.

Za zmienku stojí fakt, že privatizácia starobných dôchodkov, napriek svojej nevýhodnosti pre väčšinu občanov, bola presadená a veľká časť občanov do druhého piliera dobrovoľne stúpila. Hovorí to o nedostatočnej finančnej gramotnosti občanov SR a nedostatku sociálnej solidarity. V Českej republike sa nepodarilo zaviesť druhý kapitalizačný pilier pre veľmi nízky záujem občanov, keďže pre veľkú časť z nich ich príjmy neznamenajú výhodnejšiu penziu z druhého piliera ale naopak. Tento fakt nasvedčuje, že finančná gramotnosť obyvateľstva v Českej republike je podstatne vyššia.

Svetová banka ako externý faktor hrala v prípade Slovenska rozhodujúcu úlohu pri presadzovaní a implementácii spoločenských zmien, ktoré vo svojich dôsledkoch okrem iného zvýšili príjmovú polarizáciu v našej krajine. A rovnakú úlohu hral aj Medzinárodný menový fond.

3 VSTUP DO NOVÝCH MEDZINÁRODNÝCH INŠTITÚCIÍ

Po roku 1989 spočiatku Československo a po roku 1992 Slovensko vstúpilo do nových medzinárodných inštitúcií. Rozhodujúci vplyv na spoločensko-ekonomický vývoj krajiny mali vstupy do nasledujúcich inštitúcií:

1. 20. 9. 1990 - vstup ČSFR do Svetovej banky a Medzinárodného menového fondu
2. 1. 2. 1995 - nadobudnutie platnosti asociačných zmlúv s EÚ podpísaných 4. 10. 1993,
1. 5. 2004 - vstup do EÚ
3. 14. 12. 2000 - vstup do Organizácie pre hospodársku spoluprácu a rozvoj - OECD
4. 1. 1. 2009 - vstup do Eurozóny

Od roku 1990 až do roku 2008 malo Slovensko v rámci skupiny Svetovej banky štatút rozvojovej a transformujúcej sa krajiny. To znamená, že status prijímateľa rozvojovej pomoci za podmienok stanovených Svetovou bankou. A to boli už spomínané štrukturálne reformy, privatizácia a podobne. Od roku 2008 má Slovensko štatút krajiny s vyspelou ekonomikou a stalo sa krajinou poskytujúcou rozvojovú pomoc.

Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj predstavuje externý faktor, ktorý ovplyvňuje hospodársku politiku na Slovensku predovšetkým vo forme odporúčaní. Tie nie sú nijak záväzné, bývajú však medializované, predovšetkým tie týkajúce sa podnikateľského prostredia. V tomto roku 2015 OECD odporučila slovenskej vláde znížiť daňovú sadzu, ktorou sa zdaňujú zisky firiem, znížiť odvody a začať zvyšovať daň z nehnuteľností. Súčasná sadzba dane zo zisku je 22 % a priemer členských krajín OECD je 25,3 %. Napriek tomu OECD odporúča ďalšie zníženie tejto dane a k tomu aj zníženie odvodov. Netreba asi zdôrazňovať, že takéto opatrenia vedú okamžite k nárastu príjmov z kapitálu a prispievajú k zvyšovaniu príjmovej polarizácie. Niektoré odporúčania, ako napríklad prideliť chudobnejším regiónom väčší podiel prostriedkov z fondov EÚ možno naopak hodnotiť ako odporúčanie, ktoré by mohlo príjmovú polarizáciu znižovať. Zároveň pri odporúčaníach pre zrýchlenie rastu zaostávajúcich regiónov môžeme nájsť aj odporúčanie „zabezpečiť, aby minimálne mzdy a rozširovania záväznosti kolektívnych zmlúv boli implementované bez poškodenia zamestnanosti, najmä v zaostávajúcich regiónoch“¹. Interpretácia tohto odporúčania vo väzbe na príjmovú polarizáciu môže byť značne rozporuplná.

Samotný vstup Slovenska do EÚ a postupná implementácia legislatívy EÚ už pred formálnym vstupom, mali širokospektrálny vplyv na Slovenskú spoločnosť. Nie je možné vysloviť jednoznačný záver, či vplyv na vývoj príjmovej polarizácie bol pozitívny alebo negatívny. Príjmová polarizácia sa v zásade neustále zhoršuje a či by sa zhoršovala rovnakým tempom, ale naopak znižovala, pokiaľ by Slovensko do EÚ nevstúpilo, nie je možné ani len odhadnúť. Vstupom do EÚ Slovensko zároveň vstúpilo do Paktu stability a rastu a ten nastavuje pravidlá, ktoré okrem iného obmedzujú výšku vládneho deficitu, čo môže znamenať obmedzenie vládnych výdavkov napríklad do sociálnej sféry. V období vrcholenia krízy z roku 2008 slovenská vláda obmedzila výdavky práve na základe pravidiel Paktu stability a rastu. V rovnakom čase nastala stagnácia miezd a narástla nezamestnanosť. Tento mechanizmus má predovšetkým v období krízy negatívny dopad na vývoj príjmovej polarizácie.

Výrazná zmena nastala vstupom Slovenska do Eurozóny, kedy vláda stratila veľmi dôležitý nástroj hospodárskej politiky – menovú politiku. Tlak globálnej konkurencie je teda priamejší. Ide hlavne o tlak na udržiavanie nízkych miezd v snahe udržať si konkurenčnú výhodu.

Vstup do EÚ však zároveň umožnil mnohým občanom krajiny vycestovať za prácou do iných členských krajín. Vďaka tomu klesla nezamestnanosť, čo môžeme považovať za pozitívny vplyv na príjmovú polarizáciu. Masívny odchod za prácou do zahraničia, predovšetkým mladých ľudí, však má negatívne sociálne dôsledky iného charakteru – rozdelenie rodín, odchod talentu z krajiny a ďalšie.

4 VPLYV ZAHRANIČNÉHO KAPITÁLU NA POLARIZÁCIU PRÍJMOV V SR

Pôsobenie zahraničného kapitálu na Slovensku má priamy a zásadný vplyv na polarizáciu príjmov. Vplýva predovšetkým na jej prehĺbovanie, ale môžeme identifikovať aj menšie pozitívne efekty zmierňovania polarizácie.

¹ Ministerstvo hospodárstva SR. Dostupné na: <http://www.mhsr.sk/oecd/128335s>.

Ide predovšetkým o prípady zahraničných investícií v regiónoch s veľmi vysokou nezamestnanosťou. Tie v takýchto prípadoch cez zníženie lokálnej miery nezamestnanosti príjmovú polarizáciu zmierňujú.

Opačný efekt majú aktivity, ktoré smerujú k znižovaniu nákladov práce a miery zdanenia. V tomto zmysle majú vlastníci zahraničného kapitálu rovnaké záujmy ako domáci vlastníci. Zahraničný kapitál vlastní predovšetkým stredné a väčšie podniky a celkovo zahraniční vlastníci ovládajú 2/5 imania na Slovensku. Predstavuje teda výrazný externý faktor.

V tabuľke 1 vidíme zoznam bariér, ktoré respondenti-firmy považujú za prekážky svojho rastu. Je otázne do akej miery otázka položená v prieskume s takýmto obmedzeným výberom odpovedí, reálne zachytáva skutočné dôvody prekážok rastu firiem. Napriek tomu však môžeme konštatovať, že zamestnávateľa považujú za najväčšie bariéry rastu svojich firiem odvody, dane, slabú vymožitelnosť práva a zákonník práce. Je teda prirodzené, že rôzne záujmové organizácie reprezentujúce otvorene alebo skryte ich záujmy, sa venujú prioritne týmto oblastiam. Pričom môžeme konštatovať, že znižovanie odvodového zaťaženia, daňovej povinnosti, oslabovanie práv zamestnancov priamo vplýva na prehľbovanie príjmovej polarizácie v našej krajine.

Tabuľka X.1

Odpovede vybraných podnikateľov na otázku „Čo najviac bráni rastu Vašej firmy, ktorý by sa prejavil aj prijatím vyššieho počtu zamestnancov?“. Odpoveď spočívala v zaškrtnutí maximálne 5 bariér z poskytnutého zoznamu.

Poradie	Bariéra	Podiel
1	Vysoké odvodové zaťaženie zamestnancov	71,8 %
2	Vysoké daňové zaťaženie firmy	44,7 %
3	Slabá vymožitelnosť práva	44,1 %
4	Nedostatočne pružný zákonník práce	38,2 %
5	Vysoké daňové zaťaženie zamestnancov	33,5 %
6	Korupcia (napríklad vo verejnom obstarávaní)	33,5 %
7	Slabá platobná disciplína obchodných partnerov	31,2 %
8	Veľká byrokracia pri styku s orgánmi verejnej správy	30,6 %
9	Nedostatočne kvalifikovaná pracovná sila	22,4 %
10	Príliš vysoké mzdové požiadavky potenciálnych zamestnancov	19,4 %
11	Nedostatočný prístup k úverom	14,7 %
12	Veľká vzdialenosť od trhov schopných a ochotných kúpať našu produkciu	10,0 %
13	Slabá regionálna infraštruktúra (cesty, železnice)	8,2 %
14	Vysoká minimálna mzda	2,4 %

Prameň: Prieskum Podnikateľskej aliancie Slovenska medzi 170 podnikateľmi, 2013.

Zahraniční investori prichádzajú na Slovensko generovať zisk. To je ich prirodzený cieľ vyplývajúci z účelu existencie inštitúcie firmy. Rovnako majú prirodzene snahu o vývoz svojich príjmov zo Slovenska. Tento vývoz ziskov prebieha rôznymi spôsobmi a predstavuje pre ekonomiku vážny problém, ktoré mu sa snažia brániť takmer všetky krajiny. Vyvezený kapitál totižto znižuje potenciálne príjmy vlád a to znamená nižšie sociálne a rozvojové fiškálne výdaje. Vyčíslenie takto odchádzajúcich prostriedkov je veľmi problematické. Zahraničné firmy častokrát umelo znižujú zisk, z ktorého by platili daň. Toto znižovanie sa robí rôznymi technikami. Napríklad firma si objedná konzultačné služby od svojej dcérskej spoločnosti zo zahraničia a na poskytnutých službách zaplatí veľké sumy. Tento mechanizmus nazývaný *transfer pricing* je dobre známy a ťažko sa proti nemu bojuje.

Organizácie reprezentujúce záujmy vlastníkov kapitálu

Svoje záujmy zamestnávateľa presadzujú individuálne, prevažne tí najväčší, ale hlavne prostredníctvom rôznych organizácií. Keďže vlastnícka štruktúra firiem u nás je vo vysokej miere tvorená zahraničným kapitálom, pôsobenie týchto záujmových organizácií môžeme čiastočne klasifikovať ako externý vplyv na príjmovú polarizáciu. V rôznych sektoroch ekonomiky je podiel zahraničných vlastníkov veľmi premenlivý. Napríklad v prípade

bankového sektora, ktorý má rozhodujúci vplyv na celú ekonomiku a spoločnosť, je podiel zahraničných vlastníkov 99 %, teda ich vplyv na domácu polarizáciu príjmov môžeme považovať za takmer úplne externý.

Hlavné záujmové organizácie zastupujúce kapitálovú zložku ekonomiky:

1. Republiková únia zamestnávateľov
2. Asociácia zamestnávateľských zväzov a združení SR
3. Slovenská banková asociácia
4. Klub 500
5. Slovenská obchodná a priemyselná komora

Vlastníci firiem, rovnako domáci i zahraniční, majú záujem o maximalizáciu svojich príjmov z kapitálu, a minimalizáciu svojich výdavkov na mzdy zamestnancov, teda o minimalizovanie ich príjmov. Protichodné záujmy vlastníkov firiem a zamestnancov vyplývajú zo samotnej povahy inštitúcie firmy v jej právnej definícii.

Vlastníci firiem presadzujú svoje záujmy ovplyvňovaním procesu tvorby legislatívy aj prostredníctvom záujmových organizácií a minimálna mzda, výška odvodov, daňové sadzby, zákonník práce a mnohé ďalšie legislatívne normy sú pre nich mimoriadne dôležité. Vplyv týchto záujmových organizácií na vývoj príjmovej polarizácie vyplývajúcej z povahy záujmov, ktoré reprezentujú, je teda principiálne negatívny.

Záujmová organizácia Klub 500, ktorá rovnako patrí medzi mediálne viac viditeľné organizácie, vystupuje otvorene proti inštitútu minimálnej mzdy a pri jej zvyšovaní sa pravidelne ohlasuje s varovaniami, že jej zvýšenie zamedzí vytváraniu nových pracovných miest, ohrozí hospodársky rast ap. V súčasnosti táto organizácia združuje 17 členov, výhradne slovenských vlastníkov podnikov nad 500 zamestnancov a preto ju nie je možné považovať za externý faktor vplývajúci na príjmovú polarizáciu v SR. Spadá však do rovnakej kategórie a má podobnú agendu, čo sa týka vplyvu na príjmovú polarizáciu, ako vyššie spomínané organizácie s viac či menej silnými záujmami z externého prostredia.

5 GLOBÁLNA KONKURENCIA

V globálnej konkurencii hrá dôležitú úlohu okrem iných faktorov mzdová hladina v krajinách zapojených do globálneho obchodovania, čo je v zásade väčšina krajín sveta. Výška mzdových nákladov ovplyvňuje cenovú hladinu produkcie a predovšetkým ziskovú maržu. Preto majú nadnárodné korporácie neustálu snahu presúvať ťažiskovú výrobu do oblastí z nižšou mzdovou hladinou. Nejde samozrejme čisto len o výšku mzdovej hladiny. Ďalšie faktory ako kvalifikovanosť pracovnej sily, infraštruktúra prostredia, politická stabilita, bezpečnosť a mnohé ďalšie hrajú taktiež významnú úlohu.

Slovensko ako otvorená ekonomika, ktorá je veľmi závislá od exportu, je preto mimoriadne závislé na schopnosti obstáť v globálnej konkurencii. A nízka mzdová hladina v krajine je rozhodujúca predovšetkým vo vzťahu k existujúcej štruktúre exportu. Vo všeobecnosti platí, že najnižšie mzdové hladiny sú v sektoroch surovín a komodít, vyššie sú vo výrobných a montážnych sektoroch a najvyššie pri sektoroch technologických. V štruktúre exportu Slovenska prevláda montáž a výroba. Preto nízke mzdy v tomto sektore sú rozhodujúcim faktorom. Pre Slovensko je tlak globálnej konkurencie veľmi významný a silno ovplyvňuje vývoj príjmovej polarizácie.

6 NEPRIAME VPLYVY VO FORME PREFEROVANIA A MEDIÁLNEJ DOMINANCIE NEOLIBERÁLNEJ IDEOLÓGIE

Charakter spoločenskej diskusie verejnej i odbornej je kľúčovým faktorom pre vytváranie atmosféry, v ktorej prebiehajú legislatívne zmeny vplývajúce na stav príjmovej polarizácie. Vo vývoji príjmovej polarizácie zohráva mimoriadne významnú úlohu výška minimálnej mzdy, daňové a odvodové zaťaženie zamestnancov a firiem. Výška minimálnej mzdy ovplyvňuje celkovú mzdovú hladinu v krajine. Dane a odvody vytvárajú prerozdelenie a zabezpečovacie fondy, z ktorých spoločnosť financuje svoje výdavky vrátane sociálnych, a tie majú korekčný efekt na príjmovú a majetkovú nerovnosť. Znižovanie miery zdaňovania a odvodov a spomaľovanie či pokles

minimálnej mzdy prehľujú príjmovú polarizáciu, pretože zvyšujú príjmy z kapitálu, znižujú príjmy z práce a sociálne transfery.

Záujem vlastníkov kapitálu na znižovaní miery zdanenia a odvodov vplyva priamo z inštitucionálneho nastavenia firiem, ktoré sú jedným z miest vytvárania hodnôt a zároveň nástrojom prerozdelenia týchto vytvorených hodnôt. Vo firmách vzniká výroba/služby a zároveň sa táto vytvorená hodnota prerozdeľuje medzi zamestnancov a majiteľov spôsobom, ktorý je určený majiteľmi, avšak pri rešpektovaní nevyhnutných podmienok daných okolitou spoločnosťou. Prerozdelenie vytvorených hodnôt vo firmách stojí v centre konfliktu záujmov zamestnávateľov a zamestnancov. Tento zákonom nainštalovaný spoločenský konflikt je jadrom problému príjmovej polarizácie.

Ovplyvňovanie verejnej diskusie je prirodzeným následkom tejto inštitucionálnej konštrukcie spoločnosti. Majitelia kapitálu venujú veľké prostriedky nielen na priamy lobovanie politických strán, ale aj na určovanie tém a charakter diskusie verejného priestoru. Jedným zo spôsobov, ako efektívnejšie presadzovať svoje záujmy vo verejnosti, je využívanie neziskových organizácií, ktoré sa venujú určitým témam a vstupujú do verejnej diskusie, tzv. think tanky.

Mediálne najaktívnejšie neziskové organizácie s agendou týkajúcou sa príjmovej polarizácie:

1. Inštitút pre sociálne a ekonomické reformy (INEKO - Institute for Economic and Social Reform)
2. Inštitút ekonomických a spoločenských analýz (INESS – Institute of Economic and Social Studies)
3. Inštitút hospodárskej politiky
4. Konzervatívny inštitút M. R. Štefánika
5. Nadácia F. A. Hayeka Bratislava

Preskúmaním štruktúry donorov týchto organizácií zistíme, že sú financované predovšetkým zahraničnými inštitúciami a ich slovenskí donori sú z veľkej časti vlastníci zahraničnými vlastníckmi. Preto môžeme o nich hovoriť ako o externom vplyve na verejnú diskusiu o ekonomických otázkach.

Do verejnej diskusie, prevažne mediálnej, výrazne zasahujú aj pracovníci bánk vystupujúci ako ekonomickí experti. Každá veľká banka má analytické oddelenie, ktoré skúma stav domácej a svetovej ekonomiky. Keďže banky na Slovensku sú takmer výhradne vlastnené zahraničnými vlastníckmi, ich vplyv na verejnú diskusiu je možné považovať za externý.

Väčšina z týchto organizácií nie je transparentná ohľadom zverejňovania informácií o svojom financovaní a preto pre analýzu ich zdrojov financovania je potrebné nazerať cez štruktúru podporovateľov ich projektov. Relatívne dostatok informácií o svojom pôsobení zverejňujú dva mediálne najaktívnejšie ekonomické think tanky INEKO a INESS.

INEKO

Hlavní finanční podporovatelia organizácie INEKO v roku 2013²:

- COOP Jednota Slovensko, spotrebné družstvo
- DÔVERA zdravotná poisťovňa, a.s.
- Európska komisia
- Konrad Adenauer Stiftung
- Javys, a. s.
- Nadácia Antona Tunegu
- Nadácia ESET
- Nadácia Pontis
- Nadačný fond EPH
- National Endowment for Democracy
- NEWTON Media, spol. s r.o.
- Open Society Institute
- Posam, spol. s r.o.

2 Informácie získané dňa 17. 11. 2015 z <http://www.ineko.sk/onas/podporovatelia-ineko>

- Slovak Aid
- U.S. Embassy
- Union zdravotná poisťovňa
- Visegrad Fund
- Západoslovenská energetika, a.s., člen skupiny E.ON

Organizácia INEKO vydáva svoje analýzy a mediálne výstupy ohľadom viacerých spoločensko-ekonomických problémov a aktívne sa venuje aj otázke nezamestnanosti, ktorá je jednou z hlavných príčin príjmovej polarizácie v našej krajine. Medzi jej odporúčaniami, ako znížiť nezamestnanosť nájdeme:

- zvážiť zjednodušenie hromadného prepúšťania a pravidiel pre dočasnú prácu;
- zvážiť obmedzenie súbehu výpovednej lehoty a odstúpného;
- zvážiť obmedzenie automatického rozširovania platnosti vyšších kolektívnych zmlúv;
- zvážiť zjednodušenie prepúšťania z ekonomických dôvodov;
- znížiť odvody pre ľudí s nízkym príjmom;
- posilnenie súbehu príjmu a sociálnych dávok tak, aby sa viac oplatilo pracovať;
- preskúmať možnosti zavedenia regionálnych minimálnych miezd.

Obmedzovanie práv zamestnancov o posilňovanie práv zamestnávateľov vždy vedie k útlmu rastu alebo k zníženiu mzdovej hladiny v krajine. Vyplýva to zo samotnej povahy firmy ako inštitúcie. Historicky vieme, že v čase otroctva, kedy zamestnávatelia boli zároveň vlastníkami svojich zamestnancov, ktorí nemali v podstate žiadne práva, mzdy zamestnancov de facto neexistovali.

Znižovanie odvodov vedie ku okamžitému zvýšeniu príjmov zamestnávateľov a rovnaký efekt má aj návrh súbehu sociálnych dávok a mzdy. Výška mzdy má byť taká, aby z nej bolo možné zabezpečiť slušný život a zároveň z nej odviesť časť vo forme daní a odvodov pre spoločné projekty zabezpečovania a rozvoja. Organizácia INEKO však advokuje, aby spoločnosť dotovala z verejných prostriedkov súkromných zamestnávateľov a to formou dotovania miezd na žiteľnú úroveň, tzv. „living wage“.

Úspech svojho pôsobenia v tejto oblasti organizácia hodnotí takto: „*Reforma trhu práce z roku 2003 ktorá zásadným spôsobom spružnila pracovnoprávne vzťahy. INEKO a CPHR sa významne podieľali na príprave reformy.*“ Je to veľmi aktívna organizácia, ktorá za rok 2014 vyprodukovala približne 1 000 článkov a mediálnych výstupov³.

INESS

V prípade organizácie INESS je možné z verejne dostupných informácií zistiť štruktúru podporovateľov len prostredníctvom niektorých projektov, kde zoznam podporovateľov uverejnili.

Takým projektom je napríklad projekt *Cena štátu*⁴, ktorého priami podporovatelia sú:

- Nadácia Orange
- Nadácia Tatra banky
- Veľvyslanectvo spojených štátov
- Trust for Civil Society in Central and Eastern Europe
- Nadácia SPP
- British Embassy Bratislava

Druhým takýmto projektom je projekt *Cena zamestnanca*, ktorý organizácia INESS spustila v spolupráci s Asociáciou strojárského a elektrotechnického priemyslu a nadáciou SPIN v roku 2013. „*Cieľom tohto projektu je poukázať na vysoké celkové reálne náklady súvisiace so zamestnávaním na Slovensku a dosiahnuť, aby sa v*

³ Výročná správa INEKO za rok 2014.

⁴ www.cenastatu.sk

legislatívnom procese prihliadalo na dopady novej legislatívy na výšku týchto nákladov a tým priamo aj na rast zamestnanosti.⁵

Súkromní zamestnávateľia sú firmy, ktorých cieľom je maximalizácia zisku. Zamestnávateľia zvyšujú počet pracovníkov v prípade rastúceho odbytu svojej produkcie. Znižovanie daňovej a odvodovej miery prináša okamžitý nárast zisku, nie zamestnanosti.

Organizácia INESS má dlhodobú agendu za zníženie odvodových sadzieb s argumentáciou, že takto dôjde k zníženiu nezamestnanosti. Sociálna ochrana zamestnancov, na ktorú odvody slúžia, nie je nijak spomínaná.

Organizácia INESS dlhodobo systematicky vystupuje proti minimálnej mzde a priamo propaguje jej zrušenie. Považuje ju za hlavnú príčinu dvojcifrenej nezamestnanosti na Slovensku, ako jednej z najvyšších v EÚ. Rovnako inštitút minimálnej mzdy a jej výšku vidí ako hlavnú príčinu vysokej miery nezamestnanosti rómskeho etnika. Zamestnanosť rómskeho etnika dosahuje iba 15 až 17 % oproti zvyšnej populácii, u ktorej zamestnanosť dosahuje 60 % a podľa INESS je za tento stav zodpovedná minimálna mzda. Podľa tejto organizácie „*Negatívne vplyva na dlhodobú nezamestnanosť aj daňová a odvodová politika, ktorá vráza daňový klin medzi dopyt a ponuku po práci predovšetkým u nízkopríjmových obyvateľoch (kam patria aj Rómovia).*“⁶

Organizácie INEKO a INESS sú veľmi výrazným faktorom predovšetkým počas obdobia pôsobenia pravicových vlád a ich pôsobenie predovšetkým v oblasti pracovného práva, minimálnej mzdy, odvodov a daní, môžeme jednoznačne označiť ako prehlbujúce príjmovú polarizáciu. Otvorene podporujú rast príjmov z kapitálu a otvorene advokujú znižovanie príjmov z práce. Táto advokácia prebieha v duchu tradície orwellovského jazyka, kde s rétorikou znižovania nezamestnanosti, reálne podporujú zvyšovanie príjmov z kapitálu. Americký politológ Noam Chomsky hovorí, že pokiaľ zamestnávateľia hovoria o pracovných miestach, majú na mysli svoje zisky (Chomsky, 1995).

Obe organizácie, ale aj ďalšie, majú významný vplyv na slovenský mediálny priestor, na verejnú diskusiu ale aj na legislatívu. Vzhľadom na zdroje ich financovania môžeme konštatovať, že ide o jednoznačne externý faktor a vzhľadom na obsah ich agendy môžeme konštatovať, že majú na prehĺbovanie príjmovej polarizácie na Slovensku jednoznačne negatívny vplyv.

7 SÚVISLOSTI ZMIEN PRÍRODNÝCH PODMIENOK S PRÍJMOVOU POLARIZÁCIOU

Príjmová a majetková polarizácia je čisto spoločenský jav, ktorý je spôsobený spoločenskými pravidlami, zákonmi. Komplexnosť týchto pravidiel a samotnej spoločnosti zdanlivo zabraňuje pochopenie podstaty tohto problému. V samej podstate je však príčina príjmovej a majetkovej polarizácie jednoznačná. Je ňou nedemokratické usporiadanie spoločnosti - určitá časť spoločnosti sa nepodieľa spravodlivým rovnocenným spôsobom na rozhodovaní o rozdeľovaní vytvorených spoločenských hodnôt. Vlastníci kapitálu rozhodujú nielen o príjmoch svojich ale aj o príjmoch zamestnancov, pričom platí vzťah nepriamej úmery - čím menej z vytvorených hodnôt ide zamestnancom, tým viac ide vlastníkom kapitálu. Tento mechanizmus je podporovaný a obhajovaný rôznymi ekonomickými teóriami a spoločenskými ideológiami ako napríklad neoliberalizmus či konzervativizmus a je úlohou predovšetkým prominentnej časti intelektuálnej triedy spoločnosti tieto ideológie presadzovať a obhajovať. Okrem takýchto ideologických nástrojov je na obranu záujmov vlastníkov kapitálu používané i násilie, ktorého forma a intenzita je premenlivá v závislosti od spoločenského prostredia, ktoré je taktiež v čase a priestore premenlivé. Tento spoločenský konflikt sa niekedy označuje ako triedna vojna, keďže ide o boj medzi dvomi odlišnými spoločenskými triedami s určitými odlišnými právami. Teda ide o zákonmi nainštalovaný spoločenský konflikt.

Príjmová a majetková polarizácia je spoločenským javom vyskytujúcim sa v rôznej forme a intenzite v celej histórii súčasnej civilizácie. I keď sú známe aj civilizačné modely založené na rovnostárskych princípoch ako napríklad mnohé národy pôvodných severoamerických indiánov.

⁵ Získané dňa 20. 11. 2015 z <http://cenazamestnanca.sk>.

⁶ Získané dňa 20. 11. 2015 z <http://www.iness.sk/stranka/11093-Minimalna-mzda-ako-nepriatel-Romov.html>.

Procesy vytvárania a rozdeľovania vytvorených spoločenských hodnôt nie sú riadené prírodnými zákonmi. Sú výsledkom spoločenských rozhodnutí. Avšak akýkoľvek spoločenský systém je podsystémom prírodného systému a celá hospodárska aktivita vždy a všade je závislá od obslužnej a obnovovacej kapacity prírodného prostredia. Teda od dostupnosti a bohatosti rôznych prírodných zdrojov a od schopnosti prírodného prostredia obnovovať sa a absorbovať určitú obmedzenú mieru znečistenia. Hospodárska aktivita prírodné prostredie mení a zároveň spätne tieto zmeny prírodného prostredia vplyvajú na charakter hospodárskej aktivity, preto zároveň pri súčasných socio-ekonomických pravidlách súvisia aj s príjmovou a majetkovou nerovnosťou. Prícom prejavy tohto vzťahu sú v čase a priestore mimoriadne rôznorodé.

7.1 Využívanie prírodných zdrojov

Súčasný model ekonomiky založený na individuálnej spotrebe stojí na dostupnosti lacných nerastných a obnoviteľných prírodných zdrojov. Ich ťažba spôsobuje ekologické škody, ktoré výrazne menia prírodné podmienky pričom následné spracovanie, výroba a spotreba a celý životný cyklus výrobkov spôsobujú ďalšie znečistenie vzduchu, vody a pôdy. Podľa Európskej agentúry pre životné prostredie (EEA) sú hlavnými faktormi znečistenia populačné trendy, ekonomický rast, charakter spotreby a technologické zmeny. Albert Einstein sa na margo technologického pokroku už v roku 1917 vyjadril, že *„ten náš toľko vychvaľovaný technologický progres a našu civilizáciu vo všeobecnosti, by sme mohli prirovnať k sekere v rukách patologického zločinca“*.

EEA predpokladá, že ďalšia degradácia ekosystému a strata biodiverzity bude pokračovať a naďalej sa bude stupňovať. Dokonca ide tak ďaleko, že konštatuje: *„trhové systémy len zriedka prenášajú plné spoločenské a ekonomické hodnoty, ktoré poskytuje ekosystém. Následkom je, že trhové ceny tlačia k neudržateľnému a spoločensky neželateľnému rozhodovaniu o použití prírodných zdrojov a správe ekosystémov.“* Treba dodať, že toto rozhodovanie o použití prírodných zdrojov prebieha prevažne nedemokratickým spôsobom.

Koncentrovaná ekonomická moc sa vždy transformuje do moci politickej. Súčasné nadnárodné korporácie dosahujú veľkosti, ktoré sú porovnateľné s menšími a strednými štátmi a dokážu mimoriadne efektívne ovplyvňovať rozhodnutia vlád a parlamentov. Pre predstavu, príjmy štátneho rozpočtu SR v roku 2014 predstavovali 14,1 mld. EUR a výdavky boli vo výške 17,39 mld. EUR. Príjmy firmy Volkswagen v rovnakom roku boli 202,5 mld. EUR s prevádzkovým ziskom 12,7 mld. EUR. Porovnanie týchto čísiel nám ilustruje silu vyjednávacej pozície slovenskej vlády pri vzájomných jednaniach s firmou Volkswagen.

Moc nadnárodných korporácií je enormná. Vlastníci kapitálu rozhodujú o tom, čo sa bude vyrábať a ako sa bude vyrábať, aké prírodné zdroje budú použité. Záujmy verejnosti v tomto procese často hrajú zanedbateľnú úlohu. To sa týka v podstate každého odvetvia ekonomiky. V súčasnosti je takmer celá ekonomika oligopolná, čiže trh v každom sektore v podstate ovláda iba pár firiem. V konečnom dôsledku môžeme konštatovať, že len veľmi malá časť populácie rozhoduje o tom, akým spôsobom sú prírodné zdroje využívané.

Nie je možné jednoznačne povedať, že keby sa rozhodovalo o používaní prírodných zdrojov demokraticky, berúc do úvahy záujmy verejnosti a budúcich generácií, že by degradácia prírodného prostredia neprebíhala. Verejná mienka v týchto otázkach v mnohých krajinách však nasvedčuje, že by prebiehala veľmi odlišne a v inej intenzite.

Príjmová a majetková nerovnosť priamo a rozhodujúcou mierou ovplyvňuje charakter rozhodovania o použití prírodných zdrojov. Nesúvisí však priamo s postojmi verejnosti k degradácii prírodného prostredia. Tie viac ovplyvňuje kultúra. Medzi krajiny s vysokým ekologickým povedomím verejnosti patria aj krajiny veľmi chudobné ako napríklad Bolívia a rovnako aj krajiny bohaté s relatívne nízkou príjmovou a majetkovou nerovnosťou ako napríklad Rakúsko.

Slovenský výrobcovia a spotrebitelia sa zúčastňujú svojim dielom na ničení prírodného prostredia nielen domáceho ale po celom svete a to prostredníctvom dovozu lacných surovín a komodít. Napríklad, v slovenskom potravinárskom priemysle sa hojne využíva palmový olej vyprodukovaný na plantážach v juhovýchodnej Ázii. V poľnohospodárstve sa bohato využíva krmivo z geneticky modifikovanej sóje a kukurice vypestovaných v južnej Amerike. Škody za pralesy vyklčované kvôli týmto plantážam a ďalšie ekologické škody spôsobované chemikáliami používanými pri tomto intenzívnom poľnohospodárstve umožňujú nízke ceny týchto komodít. Tým umožňujú slovenským výrobcom udržiavať relatívne nízke ceny svojich produktov pri zachovaní si požadovanej miery zisku.

Relatívne nízke ceny potravín zas umožňujú aj príjmovu najslabším vrstvám obyvateľstva pokryť svoje základné potreby v tomto smere.

Rozsah ekologickej deštrukcie je ohromujúci. Od roku 1970 do 2010 sa znížila celosvetová zvieracia populácia o 52 %. Nachádzame sa v období najmasovejšieho vymierania druhov, nazývaného šieste vymieranie, od obdobia vyhynutia dinosaurov pre 65 miliónmi rokov v dôsledku pádu asteroidu. Súčasná miera vymierania druhov je 1 000 krát vyššia ako prirodzená miera. Táto vlna vymierania je však spôsobená činnosťou súčasnej civilizácie. V polovici tohto storočia bude 15 – 37 % všetkých druhov na pokraji vyhynutia. Polovica tropického lesa už bola vyrúbaná a odlesňovanie pôvodného lesa stále pokračuje rýchlosťou približne 24,7 ha za minútu. Pri takomto tempe budú všetky dažďové lesy vyrúbané do 100 rokov. 91 % už vyrúbaného brazílskeho pralesa súvisí so živočíšnou výrobou – pasienky pre dobytok a plocha na pestovanie krmiva. To priamo súvisí s faktom, že za posledných 50 rokov sa takmer zdvoj-násobila spotreba mäsa z 23 kg na 42 kg na osobu a rok. Zároveň však treba dodať, že 30 – 50 % celkovej potravinovej produkcie vo svete končí ako odpad.

Súčasná spotreba prírodných zdrojov 1,5 krát prevyšuje obnovovaciu kapacitu planéty, pričom do 20 – 30 rokov nebudú nášmu súčasnému ekonomickému modelu postačovať zdroje dvoch planét Zem. Stav degradácie prírodného prostredia samozrejme vyvoláva spoločenské konflikty. Nie všetci obyvatelia planéty fungujú na spotrebnom modeli života a mnohí sa stavajú na odpor proti ničeniu prírody. Nadnárodné korporácie však idú za svojimi záujmami veľmi tvrdo a následkom je, že stúpa počet násilných konfliktov a konfrontácií s miestnymi komunitami. Stúpa počet vražd aktivistov a ochrancov životného prostredia. V mnohých štátoch USA je zákonom zakázané filmovať bez súhlasu podmienky a týranie zvierat na živočíšnych farmách. FBI dokonca považuje ekologických aktivistov za jednu z najväznejších domácich hrozieb. Tieto fakty o stave životného prostredia v ekonomickej terminológii nazývame externalitami a v neoliberalnej doktríne ich nazývame efektivitou trhu.

Príjmová a majetková polarizácia znefunkčňuje demokratické mechanizmy rozhodovania v spoločnosti. V kombinácii so spotrebným modelom ekonomiky orientovanej na zisk a s technologickými vymoženosťami súčasnosti, je hnacou silou deštrukcie prírody na planéte.

7.2 Migrácia vyvolaná zmenami prírodných podmienok

Extrémne sucho, ktoré postihlo Sýriu v rokoch 2006 až 2009 je mnohými odborníkmi pripisované klimatickým zmenám. Oblasť stredozemného mora zaznamenala 10 z 12 najsuchších zím od roku 1902 v období 1991 – 2011 (Hoerling, 2012). Toto sucho je považované za výrazný faktor vzniku ozbrojeného konfliktu v Sýrii v roku 2011, pretože vláda nesprávnou poľnohospodárskou politikou a politikou využívania vodných zdrojov spôsobila presun viac ako 1,5 milióna obyvateľov vidieckych oblastí do miest. Tento presun okrem iných faktorov výrazne prispel k zvýšeniu napätia v spoločnosti, ktoré nakoniec vyústilo do občianskej vojny. Samotná armáda USA považuje klimatické zmeny za multiplikátor globálnych hrozieb, ktorý podnecuje vznik konfliktov ako sú spory o prírodné zdroje, etnické napätia a nespokojnosť s ekonomickou situáciou.

V roku 2015 bol v Sýrii už každý druhý občan utečencom – 6,5 milióna ľudí interne a 4,1 milióna ľudí utieklo do zahraničia, predovšetkým susedných krajín. Podľa UNHCR požiadalo do novembra 2015 o azyl v EÚ 681 713 občanov Sýrie. Prevažná väčšina v Nemecku.

Masová migrácia obyvateľstva má ďalekosiahle dôsledky pre spoločnosť, z ktorej obyvateľstvo migruje až po spoločnosť cieľovú. V cieľových krajinách, okrem iných pozitívnych a negatívnych dopadov predstavuje záťaž pre verejné financie a spôsobuje stagnáciu rastu miezd, keďže nová pracovná sila zo zahraničia je ochotná pracovať za nižšie mzdy a takto prispieva k príjmovej polarizácii. Predseda Federácie nemeckého priemyslu (BDI) Ulrich Grillo sa v septembri 2015 vyjadril takto: „Ak sa nám ich podarí rýchlo integrovať do nášho pracovného trhu, pomôžeme utečencom, ale tiež pomôžeme sebe“. Treba dodať, že výška mzdovej hladiny v Nemecku ovplyvňuje aj mzdové hladiny v okolitých ekonomikách vrátane tej Slovenskej.

Po celom svete je už v súčasnosti niekoľko miliónov ľudí, ktorí migrujú z dôvodu meniacich sa prírodných podmienok v mnohých rozvojových krajinách. Podľa organizácie Internal Displacement Monitoring Centre (IDMC) v rokoch 2008 až 2014 muselo každý rok opustiť svoje domovy z dôvodov zmien spôsobených počasím v priemere 26,4 milióna ľudí. Rôzne scenáre vývoja klimatických zmien predpovedajú, že v dôsledku nežiteľných podmienok bude prinútených k migrácii 200 miliónov ľudí, pričom tie najpesimistickejšie odhady hovoria o 1 miliarde ľudí.

Masová migrácia, ktorá sa z dôvodu zmien prírodného prostredia už odohráva, a ešte podstatne väčšia hrozí, predstavuje obrovské riziko nielen pre príjmovú polarizáciu, celé ekonomiky a celkovú stabilitu v cieľových krajinách, ale je hrozbou pre svetový mier ako taký. Nikto nevie, čo presne sa stane, ale predpovede vychádzajúce zo súčasného vývoja, nie sú vôbec optimistické. Ohrozenie potravinovej bezpečnosti - dostupnosti a cenovej stability potravín, nedostatok vody, šírenie chorôb, smrtiace vlny horúčav a ďalšie extrémne javy môžu vyvolať vážne spoločenské konflikty, radikálne zmeniť charakter ekonomickej činnosti a spoločenské pravidlá.

Klimatické zmeny sú matkou všetkých externalít: sú väčšie, komplexnejšie a nestálejšie než akýkoľvek iný environmentálny problém (Richard, 2009). Sucho a strata biodiverzity urobia z územia pre človeka produkčne nefunkčné prostredie. V takom prostredí nemôže existovať žiadna ekonomika.

Svetová verejná mienka už dlhodobo požaduje od politických lídrov začať seriózne konať v boji proti klimatickým zmenám. Proti tomuto tlaku však pôsobí silný protitlak koncentrovanej ekonomickej moci, predovšetkým energetické, automobilové či ťažobné korporácie. Doterajší vývoj emisií skleníkových plynov potvrdzuje, že neporovnateľne väčší vplyv na rozhodovanie politickej elity majú majitelia kapitálu. Príjmová a majetková polarizácia teda priamo stojí za neriešením hrozby klimatických zmien, ktorá je najzávažnejšou hrozbou súčasnosti spolu s hrozbou jadrovej vojny.

ZÁVER

Slovensko prešlo od roku 1989 veľmi zásadnými zmenami. Kapitalistický spoločenský systém vystriedal socialistický a nové spoločenské pravidlá vrátili do spoločnosti javy ako nezamestnanosť, chudoba, veľké rozdiely v príjmoch a majetku. Príjmová a majetková nerovnosť sa za posledných 30 rokov prehĺbila v podstate v celom svete a v niektorých krajinách začína dosahovať úroveň, kedy hrozia vážne spoločenské konflikty.

V prípade našej krajiny vývoj príjmovej polarizácie, ktorý je stále negatívny, ovplyvňuje množstvo interných a externých faktorov. Celý proces naštartovala privatizácia a reformy, ktorých uskutočnenie bolo podmienkami inštitúcií ako Svetová banka a Európska Únia. Tieto zásadným spôsobom ovplyvnili inštitucionálne a ideologické nastavenie krajiny a v tomto prostredí je príjmová polarizácia a jej prehĺbovanie zákonitým javom. Slovenské hospodárstvo je v súčasnosti nesamostatnou a otvorenou ekonomikou mimoriadne závislou na externom prostredí. Globálna konkurencia silne ovplyvňuje domáci vývoj a domáca vláda má veľmi obmedzené nástroje riešenia vážnych spoločenských problémov ako je nezamestnanosť a chudoba. Takmer všetky sektory ekonomiky sú oligopolného charakteru s dominanciou silných zahraničných firiem. Tie spolu s domácimi vlastníkmi kapitálu v zásade určujú verejnú politiku a demokratický systém je do značnej miery znefunkčnený. Nie je to však špecifikum Slovenska. V obdobnom stave sa nachádza mnoho krajín sveta. Absurdný stav nerovnosti mení politickú mapu a v mnohých štátoch pozorujeme vzostup extrémnej pravice a Slovensko nie je výnimkou.

Od obdobia globálnej ekonomickej krízy, ktorá zásadným spôsobom prerozdelila bohatstvo vo svete a zrýchlila príjmovú a majetkovú polarizáciu, sa výrazne zvýšilo riziko vážnych konfliktov. K tomu čoraz výraznejšie do spoločenských zmien začína zasahovať zmena prírodných podmienok na planéte v dôsledku klimatických zmien spôsobených ľudskou činnosťou. Spoločenský systém je možné zmeniť, ale zastavenie prírodných zmien je mimo nás, môžeme sa len prispôbiť.

Na vývoj našej krajiny pôsobí komplexný mix veľmi silných externých faktorov a je potrebné ich poznať, keďže ich poznanie môže zohrať rozhodujúcu úlohu pri zásadných rozhodnutiach, ktoré slovenskú spoločnosť čakajú.

LITERATÚRA

BAČIŠIN V. (2008): Dejiny slovenskej privatizácie. <<http://www.senicanahlas.estranky.sk/clanky/slovensko/dejiny-slovenskej-privatizacie.html>>.

CHOMSKY, N. (1995): Rollback. Z Magazine. <http://chomsky.info/199505__/>.

- CHOVANCULIAK, R. (2015): Minimálna mzda ako nepriateľ rómov. Inštitút ekonomických a spoločenských analýz. <<http://www.iness.sk/stranka/11093-Minimalna-mzda-ako-nepriatel-Romov.html>>.
- CHOVANCULIAK, R. (2015): Prečo je nebezpečný salámový rast minimálnej mzdy?. Inštitút ekonomických a spoločenských analýz. <<http://www.iness.sk/stranka/11102-Preco-je-nebezpecny-salamovy-rast-minimalnej-mzdy.html>>.
- ČAS (2014): Preskupovanie majetkov po roku 1989: Ako sa z ľudí stávali boháči a chudobní. <<http://zivot.cas.sk/clanok/18775/preskupovanie-majetkov-po-roku-1989-ako-sa-z-ludi-stavali-bohaci-a-chudobni>>.
- DENNÍK N (2015): Slovensko potrebuje nižšie odvody, odkazuje OECD. <<https://dennikn.sk/73022/slovensko-potrebuje-nizsie-odvody-odkazuje-oecd>>.
- DINGA, J. (2012): Nižšími odvodmi za vyššiu zamestnanosť. INESS Policy Note 5/2012. Inštitút ekonomických a spoločenských analýz. <http://www.iness.sk/media/file/pdf/IPN/INESS%20Policy%20Note%205_2012%20December.pdf>.
- EUROPEAN ENVIRONMENT AGENCY (2014): Assessment of global megatrends — an update; Global megatrend 8: Growing demands on ecosystems. <http://www.eea.europa.eu/publications/global-megatrend-update-8/at_download/file>.
- FAO UN (2014): State of the World's Forests. ISBN 978-92-5-108269-0. <<http://www.fao.org/3/a-i3710e.pdf>>.
- FAO UN (2010): Forest biodiversity at risk. <<http://www.fao.org/news/story/en/item/45904/icode>>.
- GLOBAL FOOTPRINT NETWORK (2012): The National Footprint Accounts. Working paper. <http://www.footprintnetwork.org/images/article_uploads/National_Footprint_Accounts_2012_Edition_Report.pdf>.
- GLOBAL WITNESS (2014): Deadly Environment. <http://www.globalwitness.org/sites/default/files/library/Deadly_Environment.pdf>.
- ILO (2015): Global Wage Report 2014/15. Wages and income inequality. ISBN 978-92-2-128665-3. <http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/@publ/documents/publication/wcms_324678.pdf>.
- INSTITUTION OF MECHANICAL ENGINEERS (2013): Global Food Waste Not, Want Not. <http://www.imeche.org/docs/default-source/reports/Global_Food_Report.pdf>.
- INŠTITÚT EKONOMICKÝCH A SPOLOČENSKÝCH ANALÝZ (2013): Správa o činnosti INESS 2013. <http://www.iness.sk/media/INESS_sprava%20o%20cinnosti%202013.pdf>.
- INŠTITÚT PRE EKONOMICKÉ A SOCIÁLNE REFORMY (2014). Ako znížiť nezamestnanosť na Slovensku. <<http://www.ineko.sk/projekty/ako-znizit-nezamestnanost>>.
- INŠTITÚT PRE EKONOMICKÉ A SOCIÁLNE REFORMY (2014). Annual Report 2014. <http://www.ineko.sk/file_download/882>.
- INŠTITÚT PRE EKONOMICKÉ A SOCIÁLNE REFORMY (2014). Výber z myšlienok, ktoré INEKO dlhodobo podporuje. <<http://www.ineko.sk/onas/vyber-z-myslienok-ktore-ineko-dlhodobo-podporuje>>.
- INŠTITÚT PRE EKONOMICKÉ A SOCIÁLNE REFORMY (2008). Vysoká minimálna mzda bráni práci ľudí s nízkym príjmom. <<http://www.ineko.sk/ostatne/vysoka-minimalna-mzda-brani-praci-ludi-s-nizkym-prijmom>>.
- MARGULIS, S. (2004): Causes of Deforestation of the Brazilian Amazon. World Bank Working Paper No. 22. ISBN: 0-8213-5691-7.
- MINISTERSTVO HOSPODÁRSTVA SR (2015): Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj - OECD. <<http://www.mhsr.sk/oecd/128335s>>.
- MORVAY, K. (2012): Štruktúrne špecifiká vývoja zamestnanosti a príjmov v SR a ich súvislosti s povahou ekonomického rastu. ISSN 1337-5598. Ekonomický ústav SAV, Bratislava 2012. Edícia Working papers. <http://ekonom.sav.sk/uploads/journals/217_wp43_morvay_karol_2012.pdf>.
- NÁRODNÁ BANKA SLOVENSKA (2015): Svetová banka. <<http://www.nbs.sk/sk/o-narodnej-banke/medzinarodne-vztahy/svetova-banka>>.
- PIMM, S.L. et. al. (2014): The biodiversity of species and their rates of extinction, distribution, and protection. Science 30. 5. 2014. <<http://www.sciencemag.org/content/344/6187/1246752.full.pdf>>.

- PRAVDA (2004): Svetová banka stavia SR na čelo reforiem. <<http://spravy.pravda.sk/ekonomika/clanok/176900-svetova-banka-stavia-sr-na-celo-reforiem>>.
- PRAVDA (2011): Zahraniční vlastníci tunelujú slovenské firmy, pripustil Sulík. <<http://spravy.pravda.sk/domace/clanok/169891-zahranicni-vlastnici-tuneluju-slovenske-firmy-pripustil-sulik>>.
- PODNIKATELSKÁ ALIANCIA SLOVENSKA (2013): Rast zamestnanosti brzdia odvody, dane a súdnictvo. <<http://alianciapas.sk/rozvoj-podnikania-brzdia-odvody-dane-a-sudnictvo>>.
- REUVENY, R. (2007): Climate change-induced migration and violent conflict. *Political Geography* 26 (2007), s. 656 - 673.
- SME (2001): Slovensko a Svetová banka podpísali dohodu o poskytnutí úveru EFSAL. <<http://ekonomika.sme.sk/c/117263/slovensko-a-svetova-banka-podpisali-dohodu-o-poskytnuti-uveru-efsal.html>>.
- SME (1997): Svetová banka: Deväťdesiate roky "dekádou privatizácie". <<http://www.sme.sk/c/2078263/svetova-banka-devatdesiate-roky-dekadou-privatizacie.html>>.
- SME (1998): Svetová banka upozorňuje na riziká vývoja ekonomiky Slovenska. <<http://www.sme.sk/c/2167852/svetova-banka-upozornuje-na-rizika-vyvoja-ekonomiky-slovenska.html>>.
- THE AMERICAN SOCIETY FOR THE PREVENTION OF CRUELTY ON ANIMALS (2015): Ag-Gag Bills at the State Level. <<https://www.asPCA.org/fight-cruelty/advocacy-center/ag-gag-whistleblower-suppression-legislation/ag-gag-bills-state-level>>.
- THE FEDERAL BUREAU OF INVESTIGATION (2008). Putting Intel to Work. Against ELF and ALF Terrorists. <http://www.fbi.gov/news/stories/2008/june/ecoterror_063008>.
- THOMAS, C.D. et. al. (2004): Extinction risk from climate change. *Nature*, 427 (6970). pp. 145-148. ISSN 0028-0836.
- TOL, RICHARD S. J. (2009): The Economic Effects of Climate Change. *The Journal of Economic Perspectives* 23 (2). American Economic Association: 29–51. <<http://www.jstor.org/stable/27740523>>.